

Dohánytermelő őseim faluja, Vajszló

Nevének íze van a számban, mint a jókora szelet lekváros kenyérnek, amit csuporban tárolt szilvalekvárral vastagon megkent nekem nagymamám a nyári szünetben. Vagy mint a pénteki csipetkés gyöngebab levesnek, gánicának vagy barátfülének, amit náluk megettem.

Vajszló, a gyerekkorom íze. Vajszló, az a titokzatos hely, ahol még sose jártam, de ahonnan minden névnapra, húsvétra és karácsonyra képeslap érkezik a nagyszüleim mikői otthonába. Arc csak nagyritkán, egy-egy alkalmi látogatás idején kerül az ismerős nevek mögé, amikor a vajszlói Tardi sógor fölkerelkedik, és hozza az asszonyokat az unokatestvéreikhez. Aztán ahogy múlik az idő, egyre ritkulnak, el-elmaradoznak a látogatások, nincs kihez menni lakodalomba, jóformán már csak temetésre jönnek a vajszlói rokonok. Mostanra pedig az az idő is elérkezett, hogy itt is, ott is mindenki meghalt, a gyerekek gyerekei pedig már nem is tartják a rokonságot.

Tankovics-Tölgyesi, Szántó, Tardi, Farkas. Tanka sógor, aki nagyokat tudott nevetni, és olyan hatalmas ember volt, hogy a cipőfűzőjét is alig tudta bekötni. A kilenc Tölgyesi testvér közül András, aki ott maradt a Donnánál, vagy a húga, Rozika, aki húszévesen leesett a cseresznyefáról, és olyan súlyosan megsérült, hogy bele is halt. Nevek idősebb rokonok elbeszéléséből, megint csak arc nélkül, ismeretlen arcok a családi fényképesdoboz csipkézett szélű, fekete-fehér fényképein.

Vajon lesz-e még nyoma Vajszlón a dohányznak, a pajtáknak? Ezzel a gondolattal indultam neki, mert tudom, hogy dédszüleim a dohány miatt költöztek a somogyi Mikéből a baranyai Vajszlóra. A dédmamám egyik lánytestvére már Vajszlón élt a családjával, úgyhogy tudták, mire számíthatnak, amikor elindultak. És nem is mehetett nekik rosszul, évekre itt maradtak, nagymamám kezdett iskolába járni, aztán amikor visszaköltöztek, a somogyi diákok kinevették az iskolában a baranyai *neem*-jei miatt. Errefelé az *e* az örök fokmérő. Dunántúlinak dunántúli, még déli is, ugyanúgy zöngésít, mint a somogyi, de a *neem* mindig árulkodik.

Hiába keresem, nyoma sincs Vajszlón a pajtáknak. Egy-egy környékbeli dohánytermelő gazdáról még tudnak egyen-ketten, de mire is számítottam? Száztíz évvel ezelőtti idők nyomait keresem. Hogy hová lettek a dohánypajták? Kérdéssel válaszolhatok, honnan tudhatnám, hogy Mikében még állnak? Nem az lehet-e, hogy csak én őrzöm azt a hatalmas pajtát, amely gyerekkori emlékeim fölé tornyosulva dacol az idővel, mintha közben nem telt volna el az a harmincöt-negyven év?

Egész kicsi koromban eljártam nagymamámmal a dohánysimítóba, máig itt van orromban az az illat, érzem ujjbegyemen a friss dohánylevelek érdes tapintását, látom a hosszú asztalt, ahol maguk elé fektetve simítják az asszonyok a hatalmas leveleket, látom, ahogy utána fölfűzésre várva magas stószokba rendezve sorakoznak a simító fala mentén, látom a majd' félméteres dohányfűző tűt, látom, ahogy a pajtában aggatják föl száradni a fölfűzött dohányt, de mára mindez már hová lett? Hogyan is kereshetném én most itt Vajszlón a dohánypajtákat?

Mintha régen elveszett gyerekkoromat keresném. Azt képzelem, hogy a dédszüleim és a nagymamám nyomain járok itt a Batthyány vagy a Kossuth utcán. Nem lehet igaz, hogy nem maradt itt utánuk semmi, mikor nagymamám is itt járt iskolába, a dédpapám is eljárt a gazdakörbe, a dalárdába vagy a kocsmába, a dédmamám meg a testvérével együtt a templomba meg a helyi asszonyok közé. Itt, ezen az úton jártak ők is, templomba, bálba, kocsmába, ahol most én járok. Mind ugyanígy megvolt akkor is, talán csak másképpen hívták, és nem ez a járda volt még, és kövesút sem létezett. Sellye is azért vihette el a pálmát Vajszló előtt a járási székhely címért folytatott versengésben, mert itt még csak földes út volt. De ők akkor is itt éltek, láthatták nap mint nap, ahogy zajlik az élet, jövetben-menetben félfüllel hallották a híreket, hogy Révfallu iskolájának megépítésére pályáznak a helyi mesteremberek, a mészárszékben dolgozik a hentes, a Kaiser-féle gőzmalomban milyen búzát őrölnek. Dédpapám megbeszélhette a kocsmában a férfakkal, hogy alig tíz esztendeje milyen világ lehetett itt, az olasz hadifoglyok fölláadtak a kegyetlen malomtulajdonos ellen, aki rabszolgának használta őket, és nem sokra rá milyen világ jött a szerb megszállás idejére.

Nyugalmas időben, vásáros napokon nézhették a sok rackát, szimentálit, mangalicát. Tudott tény, hogy Vajszló számára Nagy Lajos 1354-ben keddi vásárnapot engedélyezett, ezek a vásárok hajdanán országos híriúek voltak, de még a dédszüleim idejében is uralták a vármegye állatpiacát. Főleg a sertésvásárok, de aki jó lovat, bőven tejelő tehenet akart, az is a vajszlói állatvásárt kereste föl. Vajszló fénykorát élte. Virágzó kereskedelem, fejlett ipar, a kegyetlen ember hírében álló gazda ellenére igen jó nevű malom, jól prosperáló hitelintézményrendszer, számtalan civil egyesület, iparos és polgári olvasókör, leventeegyesület, tűzoltóegylet, olvasóegylet. Nap mint nap láthatták a falubeliekkel együtt, hogy mennyit fejlődött a másfél ezres lélekszámú település a tágas utcáival, szép, tiszta házaival, egymással jól megférő református, katolikus és zsidó lakosságával.

Az anyák és csecsemők védelmére még 1915-ben létrehozott Stefánia Szövetségnek is működik fiókja a faluban, a húszas évek közepétől pedig a kisgyermek-halálozás csökkentése érdekében itt is kibővítik a gondozási korhatárt három éves korról hatéves korra. A falu tehát gazdag, munka van bőven, a dohány is kelendő portéka még, egyedül a Pécs–Vajszló vasútvonal hiányzik, viszont amikor a dédszüleim Vajszlón élnek, már megy buszjárat Pécsre. Ha pedig hazalátogatnának Mikébe, akkor középrigóci átszállással utazhatnak vonaton Kadarkútig, onnan pedig vagy hazagyalogolnak, vagy valaki értük megy lovas kocsival.

Ekkortájt, 1928 novemberében akarták Vajszlón leleplezni a hősök emlékére állított szobrot, de valamilyen akadály miatt elhalasztották tavaszra. A Historia Domus szerint *maga a szobor nagyon szegényes idea. Egy oszlop tetején két turul szár-*

*nyán tartja a magyar koronát. A kidolgozás nagyon durva, vaskos, messzebből egy alak-
talan tömeg, s még a koronának szépsége is teljesen elvész. A hely jól van megválasztva a
szobor részére. A leleplezést már nem várja meg, mivel 1928 áprilisával nyugalom-
ba vonul Fetter Gyula plébános, mert annyira elhújasodott, hogy nem volt képes a
plébániát tovább vezetni. Nomen est omen? Utódja, aki ezt írja, Gasparics György
esperes plébános különben nem csak a szoborral elégedetlen, még azt is nehe-
ményezi, hogy itt Vajszlón eddig nem voltak szokásban a hajnali misék, hiába
akarta bevezetni, nem mentek a hívek, úgyszólván is adta a kísérletezést.*

Az öregek akkoriban is mesélhették a fiatalabbaknak, hogy milyen nagy élet
zajlott az ő fiatalkorukban Vejtinél a révi csárdában, ahová vasárnaponként elég
gyakran jártak át a túloldalról is, mert Vitkovics vendéglős híres volt a jó boráról,
és persze a kiszolgálásra sem lehetett panasza a vendégnek. Nemcsak a szem-
közti Moslavinából, hanem még egész távoli vidékekről is jöttek hozzá szórakoz-
ni az emberek. Nem tudok úgy végigmenni a Drávához vezető ártéri erdőn,
hogy ne jusson eszembe, valamikor itt állhatott az a csárda, de a révvel együtt
mára már nyoma sincsen.

Még az előző század utolsó évében hozatta Stájerországból a káptalan azt a
kompféleséget a régi helyett, amely Vejti és Moslavina között járt, és erre felé csak
röpülőnek nevezték. Két, egyenként tizennégy méter hosszú, középen három
méter széles, oldalán kilencven centi magas, hajóra épült szerkezet volt, kilenc-
méteres gerendák kötötték össze, ezekre vastag pallót fektettek, körbe is kerítet-
ték, hogy le ne essenek róla. Hat csónak vezette, ezek tartották a drótkötéllel,
amely a másik végénél meg a két part közötti sziget alsó részén volt kikötve.
Ezen kívül persze még két vasmacska is rögzítette, egyik a horvát, a másik az
innenső parton. A röpülőnek mind a két végén álló ötméteres kapuszerúsége
alatt még a szalmával megrakott szekér is átfért. A kapu felső részéhez erősítet-
ték a biztosítókötelet, ami azért kellett, nehogy elsodorja a röpülőt a víz, mert
időnként bizony elszakadhatott a tartókötele. A víz erejét használták ki, az árral
vitették át a röpülőt egyik partról a másikra úgy, hogy részsütösen ráfordították
a csónakokat, vagy a hatalmas lapátjaikkal rávezettek a sodrásra. Indulás előtt a
révész mindig lecsukta a röpülő két végén a korlátot. Négy-öt kocsi is ráfért,
akármilyen nehéz rakománnyal, meg még száz ember is akár, persze, ha előtte
kifizetett érte két krajcár viteldíjat. A két parton állomásozó őrhajó volt a röpülő
kikötője. Naponta annyiszor fordult, ahányszor kellett, volt úgy, hogy harminc-
szor is talán. Az újabb fajta röpülőt már egy hosszú lánc tartotta, amit tíz-tizen-
két ladik emelt ki a vízből, és ezen közlekedett a röpülő. Két kishajót több geren-
da kötött össze, azokra pallókat fektettek, oldalán magasítással, nehogy véletlenül
beleessenek róla a vízbe. Ezt is a sodrás vitte lefelé, és mindig úgy tartottak rá,
hogy a megfelelő oldalon kapja az erőt, ahogy a sodrás viszi át a túlpartra. A nagy
lánc mellett volt még több kisebb is, azokkal irányították, hosszabbra vagy rövi-
debbre fogták, attól függően, hogy merre sodorta a víz a röpülőt.

Vajon meddig őrzik a generációk az elődök emlékét? Gyanítom, már a harmadik
sem tudja, mi lett a sorsa az elsőnek. Talán arra még emlékszik, hogy mikor hal-
tak meg a nagyszülei, bár ahogy múlik az idő, egyre jobban halványul az emlé-
kük, és talán a más, fontosabb világtörténelmi eseményhez köthető legkorábbi

évszám megmarad, a többi pedig szép lassan feledésbe merül. Ha már az elődeinkre sem emlékszünk, akkor vajon hogyan emlékezhetnénk az adott időszakban történt eseményekre? Egy-egy jelentéktelen vagy mégoly fontos mozzanat talán megmarad, a többi csak foszlányokban, és végül minden az enyészeté lesz.

Hiába keresem én ebben a faluban a dédszüleim nyomát, már réges-régen rájuk rakódott az utánuk itt élt összes rokon és nem rokon nyoma, aki megfordult ebben a faluban. Érdekes időutazást tehetnék, megállíthatnám az embereket az utcán, és megkérdezhetném őket, mi maradt meg emlékezetükben azokról az időkből, amelyekről a nagyszüleik meséltek nekik. Kíváncsi lennék, mit válaszolnának. Szívesen végeznék ilyen felmérést is akár. Persze, ennek csak akkor lenne értelme, hogyha nyíltan lehetne beszélni mindenről.

Vajon a dédapám is meddig emlékezhetett Wieber Adorján altábornagyra, aki megfordult a falujában, amikor 1912. június 14-én délután a négyórás gyorsvonattal Mikébe utazott, majd onnan Kaposvárra ment szemlét tartani? Láttá egyáltalán közlőről? És hogyan jutott el az altábornagy Pécsről Mikébe? Nyilván Somssichékhöz ment, ki máshoz ment volna? Ha nem küldtek érte kocsit, és vonaton utazott, akkor Középrigócon ő is átszállt, mert a kedvéért nyilván nem irányították el azt a gyorsvonatot Kadarkútig. Vagy talán mégis?

Dédapám akkor még nem sejtette, hogy alig két év múlva kitör majd a Nagy Háború és neki is mennie kell, még nem volt részese az északi hadszíntéren annak a tragikus találkozásnak, amikor ütközet után az egészségügyi katonák az elesettek temetésével foglalatoskodtak, és a társa éppen egy halott pécsi 19-es honvéd zsebeit kutatta. A felismerhetlenségig összeroncolt arcú fiatalember személyi adatait kereste, amikor egy esküvői fénykép került a kezébe. Remegő kézzel mutatta a fényképet dédapámnak, arról derült ki, hogy falubelijük. Külön sírban temették el, hogy majd ha hazajutnak, elmondhassák otthon a családjának.

Akkortájt, 1930 nyarán történt, amikor dédszüleim már berendezkedtek Vajszlón, hogy a pécsi törvényszék egy hónap fogházbüntetést szabott ki arra a csavargóra, aki azzal állított be dédapám sógorához, hogy a szerbek még 1921-ben Belgrádba hurcolták Vejtiből, és mint veszedelmes kémek tizenkét évi várfogságra ítélték. Hosszú szenvedés után sikerült megszöknie, és csak nagy kínkeservek árán sikerült átjutnia a magyar határon. Pénze nincs, éheznek, ezért kért kilenc pengőt a sógortól, hogy haza tudjon majd menni. A sógor megsajnálta a férfit, adott is neki pénzt, azzal a feltétellel, hogy legkésőbb egy hónapon belül juttassa vissza neki. A férfi fogadkozott, háromszor is szavát adta, megesküdt mindenre, ami szent, és persze nem adta vissza. Rá egy évre véletlenül találkozott vele Sellyén a sógor, a férfi persze letagadta, hogy valaha is kapott volna tőle kölcsön pénzt. A sógor erre olyan méregbe gurult, hogy legszívesebben pozdorjává zúzta volna, aztán lehiggadt, galléron ragadta a szélhámost, bekísérte a csendőrségre, ahol kiderült, hogy időközben nem egy csalással vádolják, úgyhogy meg is kapta érte a büntetést.

Mindennapos esemény a dohánycsempészet, persze nem mind jár vérontással. Ez idő tájt történt viszont az az eset, amelynek Vajszlóra is hamar eljutott a híre. A fináncok ellenőrző körútjuk során Mike határában négy dohánycsempésze botlottak, akik nem riadtak vissza attól, hogy fegyver van náluk, hanem rájuk támadtak. A pénzügyőrök közül a legéberebbik azonnal előkapta a piszto-

lyát, és agyon is lőtte az egyik csempészt. A másik három elmenekült, de hamarosan őket is utolérte a törvény keze, mert társuk halála ellenére sem hagytak föl a csempészzel. Dédapám örülhetett, milyen jó, hogy most nincsenek otthon, talán még ők is bajba kerülhettek volna a csempészek miatt. Nem úgy leendő veje, a nagyapám, aki ekkor még süldő legényke, de apa híján már családfő is egyben, és ha ugat a kutya, neki kell kinéznie, hogy nem lopják-e a dohányt a pajtából. Mindennaposak az ilyen esetek. Ébernek kell lenni, dohánytolvajok, csempészek járják a vidéket.

Már nem tudja megmondani senki, hogy dédszüleim miért költöztek vissza mégis Vajszlóról Mikébe. Nyilván megélhetési okai lehettek. Nem ment a dohány? Milyen lehetett a dohánytermesztő gazdák és kertészek helyzete az 1930-as években? A rendelkezésre álló adatok szerint a dohánytermelés ez idő tájt országosan évenként tízezer családnak biztosít megélhetést, ők családjukkal együtt ebből a kereseti forrásból élnek, három-négytagú családdal számolva ez úgy harminc-negyvenezer embert jelenthet. A dohánybevéltési árak folyamatosan emelkednek, a háború előttié 150%-áig is akár, annak ellenére, hogy a búza ára közben folyamatosan csökken (ekkor 20-24 pengő mázsánként, a dohányé pedig 70 pengő). Aránylag kedvezőbb helyzetben vannak tehát a dohánykertészek, mint az egyéb mezőgazdasági termelési ágaknál foglalkoztatott munkások, hiszen munkájukért az általuk megművelt föld után járó dohánybevéltési árak felét, ezenfelül a szokásos gazdasági természetbeni konvenciót kapják munkabérül.

1931 februárjában ki is terjesztik a dohánytermelő területet. Ebben az évben gróf Hadik János lemond a Dohánytermelési Szaktanács elnökségéről, mert a pénzügyminiszter nem járult hozzá a dohányfölöslegek értékesítésére tett javaslatához. Az ifjabb Wekerle Sándor pénzügyminiszter levélben tudatta Hadikkal, hogy a lemondást tudomásul veszi, említett javaslatát azért nem fogadta el, mert az nem biztosította volna az állam és a fogyasztóközönség érdekeit. Levelében a miniszter azt is közli, hogy intézkedett, és kétezer holddal növelni fogják az ország dohánytermő területét.

A lemondás hátterében az áll, hogy egy évvel korábban jelentkezett a Batafsche Tabac Co. amszterdami cég, és ajánlatot tett évi 1500, a meglevő készletekből pedig 1700 vagon dohány átvételére, továbbá hajlandó lett volna kétféle millió pengős kamatmentes kölcsönt biztosítani az állami hivatalnak, vagyis a dohányjövedéknek, emellett a dohánytermelőknek is felajánlott tíz évre 6,25%-os kamatozású kölcsönt, amire a világ legnagyobb bankjai nyolcmillió pengős bankgaranciát adtak volna. Hadik elmondta, ha akkor elfogadják a hollandok ajánlatát, 9000 holddal bővíthették volna a dohánytermelő területet. A szaktanács akkor egyhangúlag támogatta a szerződés elfogadását, a pénzügyminisztertől azonban választ sem kaptak ajánlatukra, a kormány inkább a francia jövedékkel kötött megállapodást, annak ellenére, hogy a francia jövedék csupán évi 200 vagon dohány átvételére vállalt kötelezettséget. Így aztán odalett a kamatmentes kölcsön, az olcsó kölcsön is, sőt még a jövedék fizetett 2,5%-os jutalékot annak a cégnek, amelyik a francia szerződést közvetítette. Ismerős a történet? Országos skandalumnak, hallatlan disznóságnak nevezték a választmányi ülésen, a pénzügyminiszter pedig azzal érvelt, hogy az amszterdami ajánlatra nem volt elég

garancia, nem látta biztosítottak a fogyasztóközönség érdekeit. Ezek azonban gyenge lábakon álló érvek voltak. A választmány szerint a régi dohánykészletekből ott állt eladatlanul 1600 vagon dohány, az 1930-as terméskből 1000 vagon szintén eladásra várt, ráadásul az éves termés eladása sem volt biztosítva, sehol sem volt a kétmillió kölcsön, elmaradt a 9000 holdas területnövelés, mi több, a franciákkal kötött szerződés öt évre rögzítette az amúgy is nagyon kedvezőtlen dohányárakat. Hadik kimutatta, hogy a dohányjövedéknek az 1924–27-es években összesen nem volt annyi vesztesége, mint amilyen értékű áru az adott pillanatban eladatlanul hevert a jövedék raktáraiban, és ezzel újabb tetemes kamatvesztést jelentett a kincstárnak. A dohánytermelőkre nézve pedig félt volt, hogy még lejjebb szállítják a beváltási árakat. Az ülésen következő felszólalók elmondták, hogy Debrecenben például már el sem tudták raktározni a fölösleget, rengeteg dohány az udvaron hevert és pusztult el, ez is csak tetézte a kincstár veszteségét.

Novemberben gróf Hadik János a nyíregyházi nagygyűlésen élesen támadta a Bethlen-kormány gazdálkodását, mondván hogy a magyar dohánytermelést is katasztrófába sodorta, és támadta Wekerle volt pénzügyminisztert is, amiért annak idején nem fogadta el az amszterdami cég magyar nyersdohány megvásárlására tett ajánlatát, az ő elhibázott intézkedései folytán volt kénytelen Károlyi Gyula kormánya a franciákkal üzletet kötni, így ötmillió dolláros kár érte a dohánytermelő gazdákat. Nehezményezte azt is, hogy a magyar dohányjövedék havi hatezer pengő fizetéssel Keleten és Amszterdamban külön tisztviselőket állomásoztat, akiknek semmi más dolguk nincsen, mint hogy figyeljék a dohányárak világgpiaci alakulását. Hiába próbálta szépíteni Hoffer dohányjövedéki aligazgató a pénzügyminiszter szerepét, a gyűlésen megjelent dohánytermelők fölháborodottan lehurrogták. Végül Hadik indítványára határozati javaslatot fogadtak el.

A Dohánytermelők Országos Egyesületének nyíregyházi nagygyűlése Hadik János gróf előadásából megdöbbenéssel értesül és állapítja meg, hogy Wekerle Sándor dr. volt pénzügyminiszternek elhibázott intézkedései és súlyos mulasztásai következtében a magyar dohánytermelés katasztrófális helyzetbe jutott. Az előző pénzügyi kormány elszalasztotta azt a lehetőséget, hogy úgy a raktáron lévő készlet, mint pedig az évenként jelentkező dohány feleslegek tíz éven át előre megkötött szerződés alapján eladhatók legyenek. Ennek a végzetes politikának következményei jelentkeznek abban, hogy a dohánytermelő területek csökkentésének és a dohánybeváltási árak leszállításának tervével foglalkoznak. Az egész dohánytermelő gazdatársadalom egyhangú akarattal tiltakozik eme egzisztenciájában súlyosan érintő eshetőség ellen és felkéri a Dohánytermelők Országos Egyesületének elnökségét, hogy tiltakozását a kormány előtt nyomatékosan juttassa kifejezésre.

1932 augusztusában törlesztési halasztást, termelési előleget és egyéb kedvezményeket kapnak a dohánytermelők, amit természetesen a többi mezőgazdasági termelő nem néz jó szemmel. 1925 őszén kapnak tíz évre szóló kölcsönt, és a futamidő még le sem telik, de a kormány sietve újabb két évvel meg is toldja. A dohányjövedék igazgatósága a dohánybeváltási árak csökkenésére és a válságos gazdasági helyzetre hivatkozva előleget kínál a dohánytermelőknek, ez újabb közháborodást kelt, mondván hogy a többiek rovására juttatják előnyökhöz a

kiváltságos rétegeket. Decemberben aztán le is szállítják a beváltási árakat. A közlőny szerint az 1932. évi dohánybeváltási árak az előző éveknél alacsonyabbak. Az indokolás szerint a dohányjövedék a belföldi dohánytermelésnek csak a töredékét tudja fölhasználni. Viszont differenciált lesz a csökkentés, a finomabb fajták árát kisebb mértékben érinti. A bevetett területek növekedését is figyelembe véve a dohánytermelők jövedelme ekkor körülbelül 5,5%-kal lett alacsonyabb, sőt ekkor már a dohányterületek lényeges csökkentését is kilátásba helyezték.

Márciusban kártérítést ígérnek a dohánytermelőknek a be nem vetett területért. A rendelettervezet szerint meghatározott százalékos arányban kívánják csökkenteni a rosszabb minőségű dohánytermő területeket, nehogy a dohányjövedék olyan nagy mennyiségű dohányt legyen kénytelen átvenni, amit aztán majd nem tud értékesíteni. Az 1933-as és 1934-es évekre minden olyan terület után, ahol azelőtt dohányt termeltek, de már nem termelhetnek, katasztrális holdanként 108 pengőt ígérnek, sőt tovább emelik az összeget, ha a termelő a fölöslegessé vált kertészeket nem bocsátja el, viszont csökkentik, ha kertészeinek egy részét elbocsátja. A keresetüket veszített dohánykertészek holdanként 30 pengő támogatást kapnak, de a teljes összeg nem haladhatja meg a 150 pengőt. A kártalanítást az adott évben minden esetben a dohánytermelőnek juttatják. Ha a dohánytermelő haszonbérelő volt, a rákövetkező évben a kártalanítás felét a termelő, másik felét pedig a földtulajdonos kapja. Imrédy pénzügyminiszter kijelenti, hogy a következő évben még tovább mérséklék a dohánytermő területeket.

Elég nagy felháborodást keltett ekkor, hogy a színházi alkalmazottak fizetés-csökkentését együtt tárgyalták a dohánytermelőknek adandó segéllyel. A nemtetszésüknek hangot adó honatyák szerint egyik oldalon a kulturális szférában tevékenykedők jövedelmét folyamatosan kurtítják, a másik oldalon pedig egyes termelőcsoportokat közpénzből segélyeznek. Egyik oldalon pusztán pénzügyi okokból rontják egy nagyobb társadalmi réteg fogyasztóképeségét, a másikon meg pusztán politikai okokból nemzeti ajándékokat osztogatnak, és mindezt a gazdasági élet kárára. Ez sem teljesen ismeretlen történet.

A dohányjövedék tehát csökkentette a termelési területet, és 50 pengő kártérítést fizetett katasztrális holdanként mindazoknak, akik fölthagynak a dohánytermeléssel. A raktárakban egyre csak nőtt az eladatlan árukészlet. A Statisztikai Tudósító szerint a dohánytermelő községek száma 1932-ről 1933-ra 694-ről 675-re, a termelők száma 5386-ról 4900-ra apadt. A dohányjövedék újabb 20%-kal csökkenteni tervezte a dohánytermő területeket. Az 1932–33-as esztendő azonban mégiscsak kifogott az „irányított” dohánygazdálkodáson, mert a termőterület csökkentése ellenére lényegesen nagyobb lett a dohánytermés, a dohányjövedék erre egyszerűen leszállította a dohánybeváltási árakat, hogy elmenjen a gazdák kedve a dohánytermesztéstől, miután két év alatt több mint 40%-os árvesztéséget könyvelhettek el, és az induló termelési időszakban sem volt biztató a helyzet.

A Dohánytermelők Országos Egyesületének igazgató választmánya 1933. január 10-én népes gyűlést tartott ahol Hadik János gróf elnök megnyitójában rámutatott arra, hogy a magyarországi dohánytermelés válságba jutását a teljesen elhibázott, rendszertelen és helytelen értékesítési politika rovására kell írni. A magyar dohányfelesleg ötletszerű kínálgatásával 1924-től 1927-ig tönkretették a magyar dohány presztízsét külföldön, de

különben is hiányzott az a kereskedelmi felfogás, amellyel a jövedék a dohány kellő értékesítését biztosíthatta volna.

A rendkívül mozgalmas 1933. azért tartogatott még a termelőknek egy újabb csapást. Az 1931 végén megtartott nyíregyházi nagygyűlésen Hadik János gróf a Dohánytermelők Országos Szövetségének az elnöke meghúlt és tüdőgyulladást kapott, amely lényegében megrendítette rendíthetetlennek hitt szervezetét. Több betegséggel küszködött ezt követően, régi cukorbaja kiújult, veseműködési zavarok léptek fel, de dolgozott tovább. Halála előtt három héttel még egy gazdasági gyűlésen vett részt, de végül egy influenza vírus végzetesnek bizonyult. Hadik János gróf november 23-án még 70. életévét ünnepelte, 1933. december 10-én hajnalban pedig elhunyt.

1935-re az elvont terület minden katasztrális holdja után százpengős hozzájárulást, a területcsökkentés következtében kereset nélkül maradó, illetve az előző évivel szemben kisebb területet megmunkáló dohánykertészeknek pedig 30 pengős támogatást engedélyezett a jövedék, amennyiben 1935. október 15-ig benyújtották az erre vonatkozó kérvényt. Ez azonban dédszüleimet már nem Vajszlón érintette, ha érintette egyáltalán, mert ők ekkorra már visszaköltöztek Mikébe.

Rengeteget törtem a fejemet, ha egyszer eljöttek Vajszlóra, talán mert a dédmamám nővére vagy sógora hívta őket, akkor miért mentek mégis vissza Mikébe. És főleg azt szerettem volna kideríteni, hogy mikor jöttek el és mikor mentek vissza, mert erre a kérdésre már senki nem tud válaszolni a családból. Egyetlen biztos pontom volt, hogy a nagymamám itt Vajszlón járt iskolába, tehát tizenkét évesnél nem lehetett idősebb, amikor visszamentek, mert utána még Mikében is járt. Márpedig ha ez így van, akkor a visszaköltözés egybeesik a dohányválsággal. Eddig is gyanítottam, hogy a dohánynal lehetett összefüggésben, de mégis szerettem volna tényekkel alátámasztani a feltételezésemet. És lám, a számok engem igazolnak. Vajszlón is csökkent a termőterület, biztosabbnak látszott az otthoni szülői háttér, mint a vajszlói testvéri-sógori, nem maradtak tovább. Néhány évről lehetett szó csupán, öt-hat-hét, ki tudná megmondani már, de ahhoz éppen elég volt, hogy utána otthon kinevessék nagymamámat az iskolában. Hogy ez a baranyai *neem* mennyire ragadós, azt most én magam is megtapasztalom.

Vajszlóra jöttem, dédszüleim és a kislánykori nagymamám nyomát kutattam a múltban, és rendre a jelenben kötöttem ki. A dohánypajtákat keresve ismertem meg a hajdani Kaiser Mór-féle malomból lett Balikó Tamás Művelődési Házat, a felismerhetetlenségig átalakított zsinagógából lett áruházat, és lakhattam a hajdani iskola igazgatói lakásában.

Hat hetet eltöltöttem Vajszlón, és bizton mondhatom, a dédszüleim és nagymamám nyomát legközvetlenebbül Kláriban, édesanyám másodfokú unokatestvérében találtam meg. Ma már sajnos egyedül ő képviseli Vajszlón a hajdan volt összetartó, rokonszerető nagy Tardi családot, akik még visszajártak Mikébe, ahonnan elszármaztak. Vajszlói nyomkeresésem legnagyobb ajándéka Klári, és az az idézet, amit az én harmadfokú unokatestvéremtől, Valitól kaptam útravalóul. Ferenc pápa mondta a 2021. szeptemberi budapesti audienciáján: *Nekünk is megvannak a gyökereink: közöttünk minden egyes embernek a sajátjai. Emlékezünk a gyökereinkre? A szüleinkére, a nagyszüleinkére? És kötődünk a kincset érő nagyszüle-*

inkhez? „De hisz öregek...” Nem, nem: belőlük van az éltető erő, hozzájuk kell menned érte, hogy fejlődhess és továbbvihesd. Mi nem azt mondjuk: „Menj, keress menedéket a gyökereidnél”: nem, nem. „Menj a gyökereidhez, belőlük meríts éltető erőt és menj előre” .A gyökerekből szerteágazó rokoni szálakon és új barátságokon kívül számtalan élményt köszönhetek még Vajszlónak, minden más fikció. Nem több, de nem is kevesebb.

Vajszló, 2022. január 17. – február 28.